

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Jacka Kubery pt "Płynna tożsamość?
Identyfikacje Francuzów algierskiego pochodzenia w powieściach autobiograficznych".**

Rozprawa doktorska mgr Jacka Kubery jest bardzo obszernym, wartościowym i dobrze napisanym studium. Temat rozprawy wymagał znacznego, ponad standardowego wkładu pracy oraz połączenia dwóch autorskich kompetencji: dobrej znajomości socjologii i biegłej znajomości języka francuskiego. Autor udowodnił, że obie te kompetencje posiada i potrafi je tak wykorzystać, by się wzajemnie wzmacniały.

Tematem rozprawy jest kwestia jak postrzegają się i definiują (czyli „identyfikują się”) dzisiaj mieszkający we Francji obywatele francuscy pochodzenia algierskiego, a więc będący potomkami imigrantów z Algierii. Temat ten, podnoszący problemy społecznych i psychologicznych skutków migracji, a w szczególności kształtowania się tożsamości migrantów i ich potomków jest bardzo interesujący i to z kilku względów. Ma on, po pierwsze, znaczenie ogólnoteoretyczne, odnosząc się do jednego z najżywiej dyskutowanych w socjologii światowej zagadnień. Po drugie, podejmuje problem niezwykle ważny w kontekście funkcjonowania Unii Europejskiej i poszczególnych jej państw, a także np. Stanów Zjednoczonych Ameryki i innych krajów imigranckich. Po trzecie, podnosi szczególną kwestię stosunków osób, grup i społeczeństw muzułmańskich oraz europejskich, co nabiera olbrzymiej wagi społecznej i politycznej nie tylko we Francji, ale i w innych krajach, szczególnie w świetle wydarzeń ostatnich kilku lat, a zwłaszcza miesięcy. Praca jest z jednej strony studium jednego konkretnego problemu, umiejscowionego w określonym miejscu i czasie, z drugiej jednak strony ma walory ogólniejsze, dostarczając znakomitego materiału porównawczego, a także wypracowując i z sukcesem stosując wartościowe metody badania owego problemu; metody, które dają się zastosować do innych zbliżonych sytuacji.

Struktura pracy jest przemyślana. Składa się ona - nie licząc wstępu i zakończenia - z pięciu części podzielonych na mniejsze całości. Pierwsza część omawia teoretyczne socjologiczne ramy pracy. Część druga przedstawia kontekst historyczny zagadnienia. Część

trzecia uzasadnia przyjętą metodologię empirycznej warstwy rozprawy. Część czwarta, najobszerniejsza, przedstawia wyniki własnych badań autora. W krótkiej części piątej wreszcie autor podsumowuje wyniki swoich badań.

W części teoretycznej doktorant omawia najpierw tytułową kategorię pracy, to jest identyfikację, którą traktuje jako część tożsamości. Identyfikacja ma pewne podłoże obiektywne, wywodząc się ze społecznego umiejscowienia poszczególnych osób, w rozumieniu autora ma ona jednak głównie charakter subiektywny i w istocie jest przede wszystkim samoidentyfikacją. Sam wolałbym może nieco inny sposób używania terminów tożsamość i identyfikacja oraz określania relacji pomiędzy nimi, jednakże wybór autora jest w pełni uprawniony, osadzony w literaturze i co najważniejsze bardzo dobrze dopasowany do jego własnych badań. W dalszej części autor przywołuje trzy wybrane koncepcje obcego i obcości (Simmela, Znanieckiego i Lahira), a następnie omawia trzy podstawowe dla jego pracy rodzaje identyfikacji: (1) z narodem (grupą etniczną) i państwem; (2) z przestrzenią, zwłaszcza przestrzenią miejską i społecznością tę przestrzeń zamieszkującą; oraz (3) z kategorią migrantów. Owe trzy rodzaje identyfikacji dopasowane są oczywiście do jego przypadku badawczego, mają jednak także wymiar ogólniejszy. W podsumowaniu tej części autor przyjmuje, jak to sam określa „paradygmat metamodernistyczny” w badaniu tożsamości czy identyfikacji. Uznaje, że owe identyfikacje są zmienne czy płynne i zależą i od sytuacji i od tej grupy czy kategorii społecznej, z którą dana jednostka się w danej chwili identyfikuje oraz tej, której się w danej chwili przeciwstawia. Podkreśla jednak także, że - wbrew modnym dwie dekady temu prądom radykalnie postmodernistycznym - każda identyfikacja jest bardzo silnie społecznie i historycznie zakorzeniona i niełatwo ją całkowicie odmienić. To zresztą pokazują dowodnie jego badania. Mogę dodać, że owo wyjściowe założenie i potwierdzające je wyniki badań bardzo odpowiadają moim własnym przekonaniom.

Część druga pracy ma charakter historyczny ukazując niezbędne elementy skomplikowanych relacji pomiędzy Francją i Algierią, przyczyny algijskiej emigracji do Francji oraz różne fale i kategorie emigrantów. W tej części doktorant wykazuje bardzo dobrą znajomość politycznej i społecznej historii obu państw i narodów, pokazując przy tym jedynie rzeczy najistotniejsze i nie zasypując czytelnika nadmiarem nieistotnych szczegółów.

Część trzecia prezentuje wybraną przez doktoranta metodę badawczą, którą jest specjalny rodzaj metody biograficznej. Materiałem badawczym dla autora jest wybranych

częściowo celowo, a częściowo losowo 12 powieści autobiograficznych (autorstwa 6 kobiet i 6 mężczyzn) pisanych po francusku po roku 1999 przez potomków algierskich imigrantów. Autor przekonująco uzasadnia teoretycznie swój wybór, odwołując się do dobrze dobranej literatury, w tym oczywiście także autorstwa polskich klasyków gatunku. Trzeba dodać, że w tym miejscu widać wyraźnie, że obie wymienione w tytule rozprawy elementy bardzo dobrze się dopełniają; materiałem badawczym są autobiograficzne powieści, które zawierają rozmaite słowne (samo)identyfikacje, które autor może poddać głównie jakościowej ale i ilościowej, a przede wszystkim bardzo zdyscyplinowanej analizie.

Główną częścią rozprawy jest prezentacja i interpretacja poszczególnych identyfikacji używanych przez autorów wybranych powieści autobiograficznych. Autor przyjmuje tu bardzo przejrzysty schemat (przedstawiony w postaci graficznej), pokazujące różne przypadki argumentów używanych przez badanych na rzecz różnych kombinacji identyfikacji algierskiej i/lub francuskiej. Schemat ten pojawia się w analizie różnych przypadków identyfikacji, jest też zasadniczym elementem końcowego podsumowania. Identyfikacje algierskie i/lub francuskie pojawiają się w kontekście rozmaitych wymiarów życia społecznego. Są to kolejno: identyfikacje narodowe i państwowe, w tym wynikające z okresu kolonialnego i wojny algiersko-francuskiej; identyfikacje rodzinne i religijne (w tym kwestie wzorów zawierania małżeństw); identyfikacja z migrantami; identyfikacja z określonymi dzielnicami miast (w tym z przedmieściami); i wreszcie identyfikacje klasowe (imigranci algierscy należą w większości do klasy robotniczej o niższych kwalifikacjach). Przy każdym rodzaju identyfikacji autor wykorzystuje też elementy teorii socjologicznej, w tym socjologii narodu, socjologii miasta czy socjologii migracji. Metoda analizy bardzo mi się podoba. Autor wybiera i cytuje poszczególne fragmenty analizowanych powieści, traktując je jako przykłady czy też ilustracje poszczególnych typów identyfikacji. Przykłady te są bardzo ciekawe, niekiedy wręcz dramatyczne; wyłaniają się z nich nie tylko skomplikowane losy indywidualne, ale przede wszystkim pewne ogólniejsze prawidłowości społeczne. Trzeba podkreślić, że autor uzupełnia swoją analizę jakościową przytaczaniem każdorazowo rozmaitych danych statystycznych i wyników cudzych badań. Dzięki temu czytelnik dostaje pełny obraz sytuacji; na tle danych ilościowych rozumie się w pełni, ale i uogólnia historie indywidualne. Jednym z najciekawszych wyłaniających się dobrze z tej analizy zjawisk są zmiany relacji pomiędzy kolejnymi pokoleniami algierskich imigrantów, a zwłaszcza różnice perspektyw i narastające konflikty pomiędzy rodzicami i ich dziećmi w całości już

zanurzonymi we francuskiej kulturze (analizowane autobiograficzne powieści pisane są wszak po francusku, bo po arabsku ich autorzy w większości nie mogliby ich już napisać)

Chcę dodać, że w całej książce, ale w szczególności przy tłumaczeniach owych powieści autobiograficznych autor wykonał olbrzymią pracę, ale i wykazał znakomitą znajomość i języka francuskiego i francuskiego kontekstu kulturowego. Z przyjemnością czytałem jego tłumaczenia nie tylko języka standardowego, ale także i rozmaitych wyrażen żargonowych oraz wyjaśnienia wielu nie do końca przetłumaczalnych gier słów.

Praca ta daje bardzo dobry, wyważony i pogłębiony obraz sytuacji kolejnych pokoleń algierskich we Francji. Trudno byłoby mi stwierdzić, że praca jako całość pokazuje i udowadnia coś radykalnie odmiennego od rezultatów dotychczasowych analiz socjologicznych czy nawet wielu przekonań potocznych samych algierskich imigrantów jak i „rdzennych” Francuzów. Nie mogłaby ona zresztą tego dokonać. Jest to przecież praca pisana ze „współczynnikiem humanistycznym”, stara się przede wszystkim pokazać to, co sądzą sami uczestnicy życia społecznego. Dostarcza ona jednak wielu interesujących i uporządkowanych informacji i interpretacji, opisuje znakomicie wewnątrz świadomościowe konflikty pomiędzy różnymi rodzajami identyfikacji jednostek rozdartych niejednokrotnie pomiędzy algierskością i francuskością. Jest to też – powtórzę - praca niesłychanie aktualna.

Nie mam zastrzeżeń do strony formalnej pracy. Zauważyłem bardzo nieliczne literówki, ale wysoko oceniam i strukturę i język i aparat naukowy i sposób przywoływania literatury. Magister wykazał, że jest bardzo dobrym, rzetelnym, pracowitym i pomysłowym badaczem. Rozprawa świadczy o jego możliwościach intelektualnych, odczytaniu i umiejętności socjologicznego myślenia.

Z pełnym przekonaniem wypowiadam się więc za dopuszczeniem rozprawy doktorskiej mgr Jacka Kubery do publicznej obrony. Chce stwierdzić jednocześnie, że w mojej opinii jest to doktorat zasługujący na wyróżnienie.